

Invazīvās svešzemju sugas

Daba un bioloģiskā daudzveidība

LV

- Invazīvās sugas rada lielus un ātri pieaugošus draudus Eiropas dabiskajai bioloģiskajai daudzveidībai.

- Augi un dzīvnieki, kas ieceļo jaunā, nepazīstamā vidē, var nomākt dabīgo floru vai faunu un kaitēt videi. Šie organismi tiek saukti par "invazīvajām sugām".

- Šīm sugām ir arī sociāla un ekonomiska ietekme, piemēram, tās ietekmē cilvēka veselību, zivsaimniecību, lauksaimniecību un pārtikas ražošanu.

- Pārrobežu tirdzniecība, tūrisms un preču pārvadājumu apjoms ir paātrinājis invazīvo sugu izplatīšanos.

- Patlaban invazīvo sugu izplatības kontrolei un to radīto postījumu novēršanai Eiropas Savienība tērē vismaz 12 miljardus eiro gadā.

- Nesen ES izstrādāja ierosinājumus Eiropas mēroga stratēģijai cīņā ar invazīvajām sugām.

- Laicīga situācijas apzināšanās ir vitāli svarīga: daudz vienkāršāk un lētāk ar ienākošajām sugām var tikt galā tad, kad tās vēl nav pielāgojušās vietējiem apstākļiem.

- Būtisks ierocis šajā cīņā ir sabiedrības informētības par invazīvajām sugām paaugstināšana.

daba

EIROPAS
KOMISIJA

vide

1. fakts. Invazīvās sugas apdraud Eiropas bioloģisko daudzveidību

Eiropas flora un fauna ir attīstījusies miljoniem gadu laikā. Kalnu grēdas, jūras un upes ir atdalījušas populācijas un ļāvušas plaukt milzīgai bioloģiskajai daudzveidībai. Bet, paplašinoties starptautiskajai tirdzniecībai un ceļošanai, šīs barjeras ir nojauktas globālā apmērā, un sugas ir nonākušas tiešā saskarē viena ar otru.

“Invazīvās sugas ir liels drauds bioloģiskajai daudzveidībai. Ņemot vērā to, cik ātri tās pielāgojas un izplatās, vienas dalībvalsts veiktajiem pasākumiem nav nekādas ietekmes, ja kaimiņvalstu rīcība vai atbildes nav saskaņotas. Invazīvo sugu izplatības ekoloģiskās, ekonomiskās un sociālās sekas ES valstīm ir nopietnas, un uz tām ir jāreaģē saskaņoti.”

ES vides komisārs Stavross Dimass

Tā rodas sacensība par labāko barību un dzīves vidi. Lai arī attiecīgajā vidē dabīgi mītošās sugas spēj pretoties vietējiem kaitēkļiem un slimībām, tām bieži vien piemīt tikai neliela dabiskā aizsardzība pret svešzemju organismiem vai arī tās vispār nav, tāpēc tās var vārda tiešā nozīmē tikt noslaucītas no zemes virsas. Tāpat arī dzīvnieki un kukaiņi, kurus to dabīgajā vidē kontrolē plēsēji, var strauji vairoties un iekarot jaunu dzīves vidi vietās, kur šāda kontrole nepastāv. Darvins savā teorijā par dabisko atlasī atklāja, kā spēcīgākajām sugām dominējošā stāvokļa sasniegšanai vajadzīgi gadu simti vai pat tūkstoši. Taču mūsdienu mobilitāte kavē šo evolūcijas procesu, savedot kopā neiedomājamo daudzumu konkurējošo sugu.

Invazīvās sugas, sauktas arī par invazīvajām svešzemju sugām vai invazīvajām introducētajām sugām, ir sastopamas visās formās un izmēros. Vairums Eiropā introducēto sugu tika ieviestas apzināti, tostarp koki un graudaugi, kas ir izturīgāki vai aug ātrāk, dekoratīvie dārza augi vai loļojumdzīvnieki. Parasti tie nerada problēmas, ja izbēg vai tiek atlaisti savvaļā. Citas nevēlamās svešzemju sugas ir ieviestas nejauši, kā “bezbijetnieki”, kas ir ieslodzīti, piemēram, lidaparātu vai kuģu konteineros, vai vēžveidīgie, kas pieķērušies kuģa korpusam.

2. fakts. Mūsu veselība ir apdraudēta

Invazīvās sugas rada draudus arī cilvēkam. Āzijas tīgermoskīti Eiropu sasniedza lietotu riepu tirdzniecības dēļ. Tie pārnēsā vismaz 22 vīrusus, tostarp denges drudzi. Klimata pārmaiņas var atvieglot to migrāciju uz ziemeļiem. Svešzemju augi, piemēram, Mantegaca latvānis, izraisa alerģijas, ādas iekaisumu un apdegumu. Invazīvās sugas ir saistītas pat ar tādu vīrusu izplatību kā gripa un HIV.

3. fakts. Invazīvās sugas rada izdevumus

Ir aprēķināts, ka 2008. gadā visas ES aptuveni izdevumi par invazīvo sugu izplatības kontroli un to radīto postījumu novēršanu sasniedza 9,6-12,7 miljardus eiro. Taču patiesā summa noteikti ir lielāka, jo daudzas valstis vēl tikai sāk aprēķināt šādas izmaksas. Programmas LIFE līdzekļi tiek ieguldīti arī invazīvo sugu apkarošanas shēmās. Kopš 1992. gada 180 projektos ES ir iztērējusi vairāk nekā 38 miljonus eiro, gan projekta *Natura 2000* aizsargājamo dabas teritoriju tīklā, gan ārpus tā. Salīdzinājumam var minēt ASV, kas ir aprēķinājusi, ka bioloģisko invāziju apkarošanai tā tērē aptuveni 80 miljardus eiro gadā.

Kopējais sugu skaits

Novērtējums par visinvazīvākajām bioloģisko daudzveidību apdraudošajām svešzemju sugām Pannēiropas reģionā. Avots: EVA, 2007.

Spānijas kailgliemezis (*Arion lusitanicus*)

4. fakts. Invazīvo sugu skaits Eiropā palielinās

DAISIE sarakstā minētas 10822 Eiropā introducētas sugas. Lai arī ne visas sugas ir invazīvas, aprēķināts, ka aptuveni 10-15% no tām ir potenciāli bīstamas Eiropas bioloģiskajai daudzveidībai.

Eiropas Vides aģentūra (EVA) ir izveidojusi sarakstu ar 163 visinvazīvajām svešzemju sugām, kas apdraud Eiropas ekosistēmas. Laikposmā no 1950. gada vietējiem apstākļiem pielāgojas vairāk nekā viena suga gadā, un dati liecina, ka šis ātrums nemazinās.

Lielākā daļa invazīvo sugu tiek ievestas no Ziemeļamerikas un Āzijas. Tomēr ievērojams skaits organismu tiek pārvests no vienas Eiropas daļas uz citu. Šo plūsmu veicina Eiropas vienotais tirgus un ceļošana bez robežām.

Piemēru ir daudz:

- **Āzijas mārīte**, kura iznīcina Apvienotās Karalistes vietējās mārītes, kā arī tauriņus un citus kukaiņus;
- **Spānijas kailgliemezis**, kurš izplatījies visā Eiropā un kura izplatību kontrolēt ir praktiski neiespējami. Tas pārtiek no vājāku sugu gliemežiem;
- **daudzveidīgā sēdgliemene**, kas tiek ievesta kopā ar kuģu balasta ūdeņiem, aizsprosto caurules un ūdensceļus;
- **sūrene** XIX gadsimtā tika ievesta no Āzijas kā dekoratīvs augs, bet tagad ir iekarojusi Francijas laukus;
- **nutrija** un **bizamžurka**, kas tika ievestas no Amerikas to kažokādas dēļ, tagad Eiropā dzīvo savvaļā, bojājot kanālus un pretplūdu sistēmas.

5. fakts. ES rīkojas

VES 2006. gada bioloģiskās daudzveidības rīcības plānā tika izcelta invazīvo sugu problēma, un vidusposma pārskata dati liecināja, ka ir steidzami nepieciešama ES mēroga stratēģija. Pašlaik dažas Eiropas valstis ir pieņēmušas tiesību aktus un izveidojušas programmas, bet citām dalībvalstīm nav valsts tiesību aktu vai plānu. Atsevišķi pasākumi nesniegs rezultātus. Līdz šim kopīgas pieejas nebija, tāpēc 2008. gadā Eiropas Komisija sagatavoja paziņojumu "Ceļā uz ES stratēģiju par invazīvajām sugām".

Ir panākta starptautiska vienošanās, ka problēma ir jārisina trīs posmos.

- **Novēšana** ir vislētākā un vislabākā metode, un tā nozīmē stingrāku robežu kontroli un informācijas apmaiņu reģionālā, valstu un starptautiskā līmenī. Balasta ūdeņu konvencijas īstenošana atrisinātu daļu no problēmām.
- Ja invazīvās sugas jau ir pielāgojušās vietējiem apstākļiem, visefektīvākais līdzeklis ir to **apkarošana**. Lai aptvertu plašus apgabalus, šāda darbība ir centralizēti jākoordinē un jāfinansē.
- Ja apkarošana nav iespējama, jāveic **ierobežošana** un ilgstoša kontrole, lai apturētu invazīvo sugu tālāku izplatīšanos. Vietējās pašvaldības bieži ir pirmās, kurām jārisina šie jautājumi, un tāpēc tām ir nepieciešams atbalsts.

Agrinās brīdināšanas informācijas sistēmas

DAISIE

Eiropas invazīvo svešzemju sugu saraksta sagatavošana (Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe – DAISIE) ir projekts, ko atbalsta ES pētniecības fondi un kurā apkopo datus par bioloģisko invāziju gadījumiem Eiropā. Tā tīmekļa vietne sniedz informāciju par 10822 svešzemju sugām, kas pašlaik iekaro Eiropas laukus, ūdensceļus un jūras. Datubāzi pastāvīgi atjaunina 1 657 speciālistu komanda. DAISIE ietver alfabētisku sarakstu ar 100 visinvazīvajām sugām un detalizētas to izplatības kartes.

<http://www.europe-aliens.org/>

ALARM

Vides bioloģiskās daudzveidības lielapjoma apdraudējumu novērtēšana ar pārbaudītām metodēm (Assessing Large Scale Environmental Risks for Biodiversity with Tested Methods – ALARM)

Šajā projektā ir veikts pētījums par to, kā biotopi pakļaujas invāzijai, un tas palīdz prognozēt, kuri apgabali var būt apdraudēti nākotnē. Citā pētījumā identificēti seši galvenie "ceļi", pa kuriem ienāk svešzemju sugas: apzināta atbrīvošana, izbēgšana, netīša ielaišana, „bezbiļetnieki”, koridors (pa ceļiem, kanāliem u. c.) un patstāvīgi (dabīgā izplatīšanās).

ALARM: <http://www.alarmproject.net>

6. fakts. Agrīna konstatēšana ir vitāli svarīga

Lai arī ne visas svešzemju sugas ir kaitīgas, piesardzības princips nosaka, ka visi ienācēji ir jāidentificē, un atbildīgajām iestādēm jābūt gatavām ātri reaģēt un novērst problēmas. Agrīna noteikšana un ātra reaģēšana ir visticamākā stratēģija, un tās izdošanās ir daudz ticamāka nekā labums no darbībām pēc tam, kad sugas jau ir iedzīvojušās.

Tādām informācijām un izpētes iniciatīvām kā *DAISIE*, *ALARM* un *NOBANIS* ir svarīga nozīme agrīnu brīdināšanas sistēmu izveidošanā saistībā ar invazīvajām svešzemju sugām.

7. fakts. Jāiesaista sabiedrība

Būtisks ierocis šajā cīņā ir sabiedrības informētības par invazīvajām sugām paaugstināšana. Komisija nesēn veica sabiedrības aptauju, kurā piedalījās 880 respondenti, un trīs ceturtdaļas no tiem bija privātpersonas.

Aptaujas rezultāti liecina, ka sabiedrība atbalsta darbību ES līmenī. Aptuveni 91 % respondentu piekrita, ka ir steidzami jāuzsāk jauni pasākumi, novēršot šādu invazīvo sugu izplatīšanos. Devīni no desmit respondentiem atbalstīja ES līmeņa agrīnas brīdināšanas sistēmu, savukārt 86 % uzskatīja, ka šāda rīcība ir dalībvalstu juridisks pienākums. Vairums respondentu (90%) atzina, ka šķērslis ir sabiedrības zināšanu trūkums, un uzskatīja, ka ir svarīgi palielināt šī jautājuma redzamību (77%). Aptaujas rezultātus ES izmanto politikas izstrādē.

8. fakts. Visaptverošas stratēģijas laiks

Komisija patlaban gatavo ES stratēģiju, kurā ņemtas vērā atsauksmes uz tās ierosinājumiem, un tā tiks pabeigta 2011. gadā. Stratēģijā ietverta virkne iespēju: turpināt bez izmaiņām, labāk īstenot vai pielāgot esošos ES tiesību aktus vai izstrādāt jaunu visaptverošu pieeju.

Tikmēr uzsākti Eiropas agrīnās brīdināšanas un informācijas sistēmas izstrādes priekšdarbi, un šī sistēma būtu svarīgs sasniegums.

ES darbībai var būt izšķiroša ietekme uz invazīvo sugu izplatību. Kopumā salās, un jo īpaši Eiropas aizjūras teritoriju salās, ir liela bioloģiskā daudzveidība. Taču salu sugas ir arī visvārākās. Pēdējā gadsimta laikā salu bioloģiskā daudzveidība, kas pārsvarā veidojusies konkurences trūkuma rezultātā, ir pakļauta arvien pieaugošai invazīvo sugu radītai slodzei. No pēdējo 400 gadu laikā reģistrētiem 724 dzīvnieku sugu izmiršanas gadījumiem aptuveni puse izmirušo bija salu sugas. Pēdējo gadu laikā aizjūras teritorijām nav pievērsta pietiekama uzmanība, bet 2008. gadā EK prezidējošā valsts Francija uzsāka starptautisku iniciatīvu, lai situāciju vērstu par labu. Šajās teritorijās ar salīdzinoši maziem ieguldījumiem var sasniegt vērā ņemamus rezultātus.

9. fakts. Invazīvās sugas ir starptautiska problēma

2002. gadā Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijā par bioloģisko daudzveidību (KBD) tika noslēgta vienošanās par visaptverošu globālu pieeju invazīvo sugu apkarošanā. Valdības tika aicinātas informēt un iesaistīt sabiedrību, kā arī sadarboties ar kaimiņvalstīm. Lai novērstu invazīvo svešzemju sugu starptautisko „kustību” un saskanīgi, laicīgi un iedarbīgi reaģētu uz invāzijām, ir jāsadarbojas un kopīgi jāstrādā valdībām, privātajam sektoram, nevalstiskajām organizācijām, starptautisko nolīgumu organizācijām un plašai sabiedrībai.

Apvienoto Nāciju Organizācijas **Starptautiskās bioloģiskās daudzveidības dienas**, kas ik gadu notiek 22. maijā, 2009. gada temats bija invazīvās svešzemju sugas.

Daudzveidīgā sēdgliemene
(*Dreissena polymorpha*)

NOBANIS

Invazīvo svešzemju sugu Ziemeļeiropas un Baltijas tīkls (*The North European and Baltic Network on Invasive Alien Species* – NOBANIS) ir reģionāls portāls, kas sniedz informāciju par svešzemju sugām Eiropas ziemeļos un Viduseiropā. Tas ietver 18 partnervalstis ES teritorijā un ārpus tās, saziņai izmanto reģionālos un globālos tīklus un koncentrējas uz invazīvajām svešzemju sugām.

<http://www.nobanis.org/>

Papildu informācija

ES tīmekļa vietne:

http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/index_en.htm

ES rīcības jomas:

http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/docs/2006_06_ias_scope_options.pdf

Eiropas Vides aģentūra “Signals”:

<http://www.eea.europa.eu/pressroom/newsreleases/killer-slugs-and-other-aliens>

Video:

<http://www.tvlink.org/viewer.cfm?vidID=307>

Globālā invazīvo sugu datubāze:

<http://www.issg.org/database/welcome/>

Publikāciju birojs